

Anna Mogen

Nær eller fjern fortid?

Spor av transfer i tyske innlæreres norske
mellomspråk

Bacheloroppgave i nordisk for lektorstudenter

Veileder: Kristin Melum Eide

Juni 2021

Anna Mogen

Nær eller fjern fortid?

Spor av transfer i tyske innlæreres norske
mellomspråk

Bacheloroppgave i nordisk for lektorstudenter
Veileder: Kristin Melum Eide
Juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Innhold

1 Innledning.....	2
2 Teori	3
2.1 Generativ andrespråksteori.....	3
2.2 Verbale kategorier: tempus og aspekt	4
2.2.1 Tempus.....	4
2.2.2 Aspekt	4
2.3 Distribusjonen av fortidsformer i norsk og tysk	5
2.3.1 Fortid i norsk.....	5
2.3.2 Fortid i tysk.....	6
3 Metode.....	6
4 Empiri	8
4.1 Skjema.....	8
4.2 Eksempelsetninger	10
5 Analyse og diskusjon.....	11
5.1. Generelle tendenser.....	11
5.2 Analyse og diskusjon av tekstutdragene	11
5.2.1 Overforbruk av presens perfektum	11
5.2.2 Preteritum for presens perfektum	12
5.2.3 Morfologiske feil	13
5.2.4 Underproduksjon/unngåelse	14
5.2.5 Usikkerhet og tilfeldighet	14
5.3 Analyse og diskusjon av skjemaene: høyere kompetansenivå – mindre transfer?	14
6 Konklusjon	16
7 Avslutning	17
8 Referanser.....	18
9 Vedlegg.....	19

1 Innledning

«I år **har** jeg **skrevet** en bacheloroppgave, men i fjor **skrev** jeg bare en semesteroppgave».

Setningen over inneholder en mengde informasjon, men ikke bare om hva slags oppgaver jeg har og ikke har skrevet. Framfor alt sier den noe om distribusjonen av fortidsformer i norsk; om bruken av henholdsvis presens perfektum og preteritum. Det handler om såkalt «nær» og «fjern» fortid, og har å gjøre med i hva slags syklus en handling foregår i. Setningen over og alt den forteller om distribusjonen av norske fortidsformer er utgangspunktet for min bacheloroppgave.

Dette skillet mellom nær og fjern fortid er man seg som morsmålsbruker sannsynligvis ikke bekjent - og det blir i generativ grammatikktradisjon ansett som helt naturlig. Med sin inherente morsmålsgrammatikk «vet man bare» hva som er riktig, men man vet ikke nødvendigvis *hvordan* man skal forklare det. Videre kan man spørre seg hvordan en andrespråksinnlærer av norsk tilegner seg en regel selv ikke morsmålsbrukere kan forklare. Dette skal jeg forsøke å belyse når jeg undersøker *tyske* innlæreres tilegning av fortidsformer i norsk. Her skal jeg undersøke hvorvidt det finnes spor av transfer, det vil si overføringer fra morsmålet (Åfarli, 2015, s. 61), i de tyske innlæreres norske mellomspråk/ «variant» av norsk (Åfarli, 2015, s. 61). Jeg skal også undersøke om kompetansenivå kan ha betydning i innlæringen av fortid.

Jeg velger å undersøke spor av transfer hos *tyske* innlærere av to grunner. For det første er jeg selv andrespråkstilegner av tysk. I tillegg har ikke tysk det samme skillet mellom nær og fjern fortid som norsk har (Eide, 2021, s. 86), og det synes spesielt interessant å undersøke om dette har en betydning i norskinnlæringen.

I oppgaven setter jeg fram følgende problemstilling: «**Nær eller fjern fortid? Spor av transfer i tyske innlæreres norske mellomspråk**».

Først skal jeg introdusere oppgavens teoretiske utgangspunkt. Deretter følger metode- og empiridelene, hvor jeg presenterer datamaterialet jeg bruker fra ASK Norsk andrespråkskorpus. Videre følger analysen og diskusjonen av datamaterialet, før jeg avslutningsvis skal forsøke å sammenfatte funnene og besvare problemstillingen.

2 Teori

I det følgende skal jeg presentere oppgavens teoretiske utgangspunkt. Først skal jeg kort redegjøre for noen grunnleggende konsept i generativ andrespråksteori for å forklare de termene jeg tar som fundament. Deretter retter jeg fokuset mot verbale kategorier, henholdsvis tempus og aspekt, som begge er nødvendige å inkludere for å forstå fortidsformene. Videre følger en redegjørelse av distribusjonen av fortidsformene i norsk og tysk. Dette vil være det primære teoretiske bakteppet for min analyse.

2.1 Generativ andrespråksteori

I generativ grammatikk antas det at alle barn kommer til verden med en medfødt grammatikk kalt universalgrammatikken (UG) (Eide & Busterud, 2015, s. 24). Videre antar man at en kombinasjon av UG og ytre språklig påvirkning gjør at barnet tilegner seg språk. Og *hvilket* språk barnet tilegner seg som *førstespråk/morsmål* avhenger av hvor barnet vokser opp (Eide & Busterud, 2015, s. 33-34).

Metaforisk kan man se på UG som et «bryterpanel», som i møte med språkpåvirkning blir «stilt inn» og danner grunnlag for morsmål (Eide & Busterud, 2015, s. 33). Dette har imidlertid skapt hodebry for generative grammatikere i tiår, i det man har forsøkt å forklare hva som skjer i tilegnelse av *andrespråk (S2)*. Det dreier som om hva som er «starttilstanden» i andrespråklæring; UG, førstespråket eller begge (Åfarli, 2015, s. 92). Det handler også om hvor «langt» man kan nå i et andrespråk, og om det er mulig å oppnå morsmålslik kompetanse i et andrespråk også *etter* en kritisk periode (Eide & Busterud, 2015, s. 40)

Uten å gå nærmere inn på forholdet mellom UG og førstespråk, er det utbredt å anta at *transfer* er sentralt i andrespråksinnlæring. «Transfer» betyr «overføringer» og vil si i hvor stor grad innlæreren overfører strukturer fra morsmålet til *målspråket*, det vil si språket som blir lært (Åfarli, 2015, s. 61). Spor av transfer blir ofte observert i innlæreres *mellomspråk*, som er «innlæreren sin «versjon» av det nye språket han tileigner seg» (Åfarli, 2015, s. 61). Det skilles videre mellom positiv og negativ transfer. Positiv transfer vil si at overføringer fra morsmålet til målspråket resulterer i grammatikalske strukturer fordi de to språkene har like trekk. Motsatt skjer negativ transfer når morsmålsstrukturene ikke tilsvarer målspråksstrukturene. Det må også påpekes at transfer ikke nødvendigvis kun skjer fra morsmålet, men også fra andre tilegnede språk (Jin, Eide & Busterud, 2015, s. 273).

2.2 Verbale kategorier: tempus og aspekt

For å forstå selve forskningsobjektet i denne oppgaven, preteritum og presens perfektum, må de verbale kategoriene tempus og aspekt defineres.

2.2.1 Tempus

Tempus kan forstås som «et grammatikalisert uttrykk for temporale forhold». Det vil si at tempustrekket, for eksempel uttrykt med et affiks, gir en fortids-, framtids- eller nåtidslesning (Eide, 2015, s. 145). Eide (2012) hevder at alle verb er bøyd i tempus i norsk (s. 57) og presenterer derfor følgende tempussystem (Eide, 2015, s. 148):

	+Finitt	-Finitt
+Fortid	preteritum	perf.partisipp
-Fortid	presens	infinitiv

Skjemaet illustrerer at norsk har finite og infinite tempusformer, kategorisert som fortid eller ikke-fortid. Videre kan en norsk grammatikalsk setning kun ha ett finitt verb, men flere infinite verb kan «hektes på» det finite og sammen danne lengre verbkjeder (Eide, 2015, s. 148). Slik oppstår sammensatte tempus, som presens perfektum, der det andre verbet i rekka vil «forholde seg temporalt til verbet til venstre i kjeden» og det første verbet forholder seg til talehandlingen (Eide, 2015, s. 148).

2.2.2 Aspekt

For å forstå fortidsformene og særlig presens perfektum, må også den verbale kategorien *aspekt* kommenteres. Der tempus sier noe om «fortid» og «ikke-fortid» (Eide, 2015, s. 149), betegner aspekt hvordan man ser for seg at en hendelse starter, pågår, avsluttes eller gjentas (Eide, 2015, s. 150).

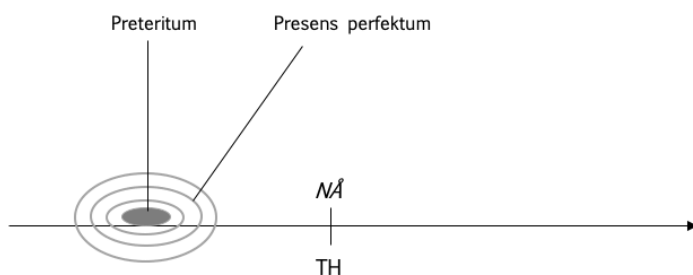
Som det blir påpekt av Eide (2015) er det ikke nødvendigvis faste grenser mellom verbale kategorier, heller interaksjon (s. 161). For eksempel kategoriseres presens perfektum i mange tilfeller som aspekt og ikke som tempus. Det grunnlig blant annet med at perfektum kan oppfattes som statisk og på den måten kategoriseres som statisk aspekt (Eide, 2015, s. 162). Det sentrale her, uavhengig av hva man kategoriserer presens perfektum som, er uansett at presens perfektum kan uttrykke at noe varer inn i nåtiden. Det er nettopp dette som er avgjørende for distribusjonen av fortidsformer i norsk og som vil behandles i neste kapittel.

2.3 Distribusjonen av fortidsformer i norsk og tysk

2.3.1 Fortid i norsk

For å fange nyansene i reglene som gjelder fortid i norsk, låner jeg Eides (2021) pedagogiske forklaring av dette. Tanken er denne: På en tidslinje markerer man et tidspunkt *NÅ*, det vil si tidspunktet for talehandlingen (TH). På et tidligere tidspunkt, før TH, slippes en stein ned på bakken. Dette er en avsluttet hendelse og det følger ingen effekter av steinens fall – steinen falt, og det var det. Dette kan man forstå som preteritum, som brukes om «fjern fortid» (Eide, 2021, s. 83).

Men slippes steinen ned i en vanndam, vil det dannes ringer i vannet rundt den. Altså etterlater steinens fall en effekt eller erfaring, og dette kan man forstå som presens perfektum. Steinens *fall* er like avsluttet som i preteritumsbruken, men steinens ettervirkninger er der fremdeles ved bruk av presens perfektum. Det vil si at man ennå har erfaringen og at den fortsatt er relevant. Da er det er snakk om «nær fortid» (Eide, 2021, s. 83). Dette kan illustreres som følger:

Dette viser at preteritum og presens perfektum har ulike «kjernebetydninger», der preteritum brukes om tilbakelagte hendelser, men presens perfektum om fortsatt relevante fortidshendelser. Dette blir spesielt tydelig når man legger til adverbialer, som «i går», «i dag», «dette året» og «forrige semester». Kort fortalt vil typiske «past denoting adverbials» (Eide & Fryd, 2021, s. 15), som «i går» og «forrige semester», være kompatible med preteritum. Det handler om at hendelsen foregikk i «forrige syklus» (Eide, 2021, s. 84), som i setningen «Jeg hadde fire emner forrige semester». Typiske «current cycle adverbials» (Eide & Fryd, 2021, s. 15), som «i dag» og «dette semesteret», vil derimot være kompatible med presens perfektum. Da snakker man om hendelser i «inneværende syklus» (Eide, 2021, s. 85), for eksempel «Dette semesteret har jeg kun vært i digitale forelesninger». Dette systemet blir omtalt som «the present perfect puzzle» (Eide & Fryd, 2021, s. 15). Det er også nødvendig å

understreke at skillet mellom nær og fjern fortid ikke gjelder for futurum eller for «past perfects» (pluskvamperfektum) (Eide & Fryd, 2021, s. 16).

2.3.2 Fortid i tysk

Jeg har tidligere hevdet at tysk ikke har et skille mellom nær og fjern fortid, som norsk har. Dette blir imidlertid noe upresist. Tysk har i formelle registre også dette skillet. Reiten (2015) forklarer det som følger:

«(...) ved presens perfektum uttrykkes (i motsetning til ved preteritum) at handlingen har en viss tilknytning til det nåtidige, det vil si tidspunktet for utsagnet. Handlingen har en viss aktualitet og gyldighet i nåtiden og kan i mange tilfeller være avsluttet umiddelbart før tidspunktet for utsagnet.» (s. 259).

Men særlig i tysk dagligtale og muntlig kommunikasjon brukes primært presens perfektum (med unntak av noen verb som ofte brukes i preteritum: haben (ha), sein (være) og modalverbene). Det vil videre si at der man i norsk ville brukt preteritum om fjern fortid, kan også presens perfektum brukes i tysk (Eide & Fryd, 2021, s. 18).

Når det gjelder tekst, særlig narrativer og saklige tekster, brukes preteritum oftere i tysk (Eide, 2021, s. 86). Det illustrerer at de ulike fortidsformene preger ulike «domener». Det som uansett er mest relevant for denne oppgaven, er at det hverken i muntlig eller skriftlig tysk er et særlig markant skille mellom nær og fjern fortid, som det er i norsk (Eide, 2021, s. 86).

3 Metode

Jeg har valgt å bruke det elektroniske tekstkorpuset ASK Norsk andrespråkskorpus. Det vil si at jeg analyserer allerede innsamlede og anonyme innlærertekster.

For å få størst mulig bredde i datamaterialet sammenlikner jeg langs en akse: språklig kompetansenivå. Her tar jeg utgangspunkt i inndelingen i h- og s-tekster i korpuset. H-tekstene er skrevet av innlærere som har gått opp til «Test i norsk – høyere nivå», mens s-tekstene er skrevet av kandidater som har gått opp til «Språkprøven i norsk for voksne innvandrere» (Tenfjord, Hagen, & Johansen, 2009, s. 55). Det vil si at informantene bak h-tekstene har gått opp til en prøve som tester språkkompetanse på et høyere nivå. Å

sammenlikne langs denne aksene vil kunne gi et mer helhetlig bilde av fortidsbruken hos tyske innlærere og åpner for å kunne oppdage utviklingstrekk. Det vil si at jeg undersøker om økt kompetansenivå spiller en rolle, jeg undersøker altså ikke den enkelte informants språklige utvikling. Det må også påpekes at kun innlærere som har bestått de to testene er informanter i korpuset (Tenfjord et al., 2009, s. 55). Derfor er det naturlig å anta at ingen av dem er «ferske» andrespråksinnlærere.

Datamaterialet mitt består av 12 s-tekster og 12 h-tekster. For å finne disse brukte jeg de to søkekodene `<text> :: country = "Tyskland" & testlevel = "Språkprøven"` og `<text> :: country = "Tyskland" & testlevel = "Høyere nivå"`. Videre valgte jeg ut de ti første søkene i hver kategori, som har fortidsmarkeringer. Det vil si at noen av tekstene jeg fikk opp ikke hadde noen fortidsmarkeringer og ikke var relevante for min problemstilling². Derfor måtte jeg gå gjennom tekstene og kun anvende tekstene som har fortidsmarkeringer.

Jeg har selv talt opp antall fortidsmarkeringer og vurdert om disse er grammatikalske eller ikke basert på teorien (jamfør kapittel 2.3.1) og på egen dømmekraft og introspeksjon, som ifølge Johannessen (2003), «kanskje ikke gir robuste resultater» (s. 140). Men for å «kvalitetssikre» egne vurderinger, har jeg sammenliknet med ASK korrektkorpus, som består av korrigerede varianter av tekstene. Jeg har også søkt på feilkodene markert i ASK³ (se vedlegg 1). På denne måten har jeg ikke forholdt meg utelukkende til egne vurderinger.

Det må også påpekes at bruk av korpus har noen metodologiske fallgruver. For eksempel vil skriftlig språk ofte være mindre uhemmet og autentisk enn muntlig tale (Johannessen, 2003, s. 161), noe som gjør at man kanskje ikke gjør like «virkelighetsnære» funn. Datamaterialet er også endelig, og man har ikke mulighet til å etterprøve det (Johannessen, 2003, s. 162).

Avslutningsvis må det påpekes at jeg ikke tar høyde for om informantene har norsk som andre- eller tredjespråk og diskusjonen om *hvor* eventuell transfer kommer fra, jamfør kapittel 2.1. Det er svært interessant, men lar seg ikke inkludere innenfor oppgavens rammer.

¹ At jeg har brukt «Tyskland» i koden, gjør at jeg kun får informanter som har Tyskland som hjemland (og også har tysk som morsmål). Dvs. at jeg ikke får informanter fra f.eks. Sveits eller Østerrike.

² Informantene har skrevet om allmenngyldige ting som vennskap, bruk av mobiltelefoner o.l., som det er naturlig å skrive om i presens. Det kan være en grunn til at det generelt er mer nåtidformer enn fortidsformer i tekstene.

³ Disse søkekodene er utviklet av Hilde Johansen (H. Johansen, personlig kommunikasjon, 19. mai 2021).

4 Empiri

4.1 Skjema

Under er to skjema som sammenfatter tekstene med hensyn til fortid. Jeg inkluderer disse for å vise hvilke feil som blir gjort, hvor stor frekvensen av feilmarkeringer er og om det kan observeres forskjeller basert på kompetansenivå fra s- til h-tekstene. Det vil si om økt kompetansenivå indikerer større mestring av norske fortidsregler, og i så måte også mindre transfer fra morsmålet tysk.

I første skjema står resultatene fra s-tekstene, i andre skjema fra h-tekstene og alle tekstene er oppført med ID-nummer bak. Jeg har talt opp antall fortidsmarkeringer i alle tekstene og deretter markert hvorvidt fortidsbruken er grammatisk (basert på teorien, jamfør kapittel 2.3.1). Jeg har også markert antall ord i teksten, da lengre tekster innebærer risikoen for mer feil.

Det er også viktig å understreke at jeg kun markerer fortidsformene preteritum og presens perfektum (både aktive og passive former). Pluskvamperfektum og fortidsformer er ikke markert, fordi skillet mellom nær og fjern fortid ikke er relevant for disse (jamfør kapittel 2.3.1)⁴. I tillegg er det flere tilfeller hvor innlærerne gjør rett i å bruke presens perfektum, men bruker feil hjelpeverb. Dette har jeg heller ikke talt opp som feil, da denne oppgaven handler om valg av *fortidsform* og ikke valg av *hjelpeverb*. Jeg teller heller ikke med tilfeller der det er brukt fortidsform, men skulle vært brukt nåtidsform. Derfor blir det følgende to kategorier jeg opererer etter: *grammatisk fortidsmarkering* = «riktig fortidsform er brukt» og *ugrammatisk fortidsmarkering* = «feil fortidsform er brukt» (dvs. presens perfektum er brukt der det skulle vært brukt preteritum og motsatt).

⁴Jeg har derfor heller ikke markert preteritumsformer som skulle vært pluskvamperfektum. Jeg har også ikke markert og talt opp preteritumsformer der informanten sannsynligvis skulle ha brukt en futurumsform, som «det kunne også hjelpe» (...) (ID h0250) (ville vært rettet til: «kunne ha hjulpet»).

S- tekster	Ant ord.	Rett bruk av pret.	Rett bruk av perf.	Feil bruk av pret.	Feil bruk av perf.	Tot. ant. fortidsmark.	Prosent gram. fortidsmark.
ID: s0026	231	2	1			3	100 %
ID: s0028	213	5				5	100 %
ID: s0029	263		1	1		2	50 %
ID: s0058	499	3	3	1		7	86 %
ID: s0062	204	10	1		2	13	85 %
ID: s0063	516	22	1			23	100 %
ID: s0121	444	11	9	2		22	91 %
ID: s0123	267	9	3			12	100 %
ID: s0124	357	17				17	100 %
ID: s0126	262	11				11	100 %
ID: s0127	364	1	3	4		8	50 %
ID: s0429	343	23			3	26	88 %

H- tekster	Ant. ord	Rett bruk av pret.	Rett bruk av perf.	Feil bruk av pret.	Feil bruk av perf.	Tot. ant. fortidsmark.	Prosent gram. fortidsmark.
ID: h0206	632		2			2	100 %
ID: h0211	804	2	2			4	100 %
ID: h0219	584	3	7			10	100 %
ID: h0225	555		3	1		4	75 %
ID: h0226	339	3	2			5	100 %
ID: h0228	551	5	3			8	100 %
ID: h0244	739	5	2	2		9	78 %
ID: h0245	415	3	1			4	100 %
ID: h0246	436		2			2	100 %
ID: h0249	772	8	6			14	100 %
ID: h0250	491	4	1	1		6	83 %
ID: h0251	520	3	4			7	100 %

4.2 Eksempelsetninger

Jeg har også inkludert enkelte setninger fra noen tekster for å undersøke hvordan og i hvilken kontekst feilmarkeringene oppstår, og om disse kan skyldes transfer. Grammatikalske fortidsformer er markert i uthevet sort skrift og ugrammatikalske fortidsformer i uthevet rød skrift.

1. ID s0062 (s-tekst): Mange venner **hadde** jeg blant mine sportskompis fra tennis, volleyball eller badminton. || Og flere venner **fant**es som jeg **har blitt** kjent kjent med tilfeldigvis, de som jeg **pleide** å treffe i cafe eller hjemme hos oss. || Det **var** interessant å se , hvordan forhold **er forandret** seg .
2. ID s0121 (s-tekst): Jeg **har** alltid **vært** så heldig at jeg **hadde** gode venner rundt meg. || Jeg tror her i Norge er det vanskelig for folk å få nye venner etter at de **ble** voksne. (...) || På @navn skole **møtte har jeg møtt** et andre utenlandske kvinner og det **har hjulpet** meg til å skape mine egne vennskapskretser her.
3. ID h0244 (h-tekst): Gjennom alle tider **lagte fant fant**es det hierarkier som bygger opp på det ene eller andre.
4. ID s0123 (s-tekst): Jeg driver mye sport og trene ofte i en sportklub. || For ca. 10 år siden **fått** vi en ny medlemm i klubben, som heter @navnm.
5. ID s0429 (s-tekst): I de siste måneder **lærte** jeg mer og mer om norsk kultur og jeg **ble** mer interessert i dem. (...) De fleste jeg **ble** kjent med er så opptatt med kulturen av deres land, liker å ha ferie i norge og å være ut på deres hytter om sommeren og om vinteren.

5 Analyse og diskusjon

Problemstillingen min for denne oppgaven er «Nær eller fjern fortid? Spor av transfer i tyske innlæreres norske mellomspråk». Det vil si at jeg undersøker om tyske innlærere overfører tyske fortidsregler til norsk, og i hvor stor grad de overholder distinksjonen mellom nær og fjern fortid i norsk. I tillegg forsøker jeg å undersøke hvorvidt økt kompetansenivå har en betydning for funn av transfer. I den påfølgende analysen og diskusjonen av datamaterialet skal jeg forsøke å belyse dette.

5.1. Generelle tendenser

De 24 tekstene som utgjør oppgavens datamateriale er skrevet av 24 ulike individer, og prosentandelen korrekt fortidsbruk varierer noe. Men en generell tendens lar seg likevel observere. Med unntak av et par s-tekster er majoriteten av fortidsmarkeringene grammatikalske (de fleste får en skår på mer enn 80% grammatikalsk bruk av fortidsformer). Det vil si at skillet mellom nær og fjern fortid i stor grad er overholdt.

Likevel er det i flere av tekstene noen ugrammatikalske fortidsmarkeringer, hvor det kan se ut som «filtreringsmekanismen» ikke er helt på plass, og der informantene griper til en fortidsform som ville vært grammatikalsk på morsmålet tysk. Dette skal jeg se nærmere på i neste kapittel, der jeg analyserer eksempelsetningene fra kapittel 4.2.

5.2 Analyse og diskusjon av tekstutdragene

Setningene i kapittel 4.2 er valgt ut fordi de har fortidsmarkeringer som avviker fra reglene som gjelder fortid i norsk. Ved å analysere disse setningene har jeg gjort noen relevante og interessante funn som utgjør underkapitlene i den påfølgende delen av oppgaven.

5.2.1 Overforbruk av presens perfektum

Det første avviket når det gjelder fortid kaller jeg «overforbruk av presens perfektum». Det forstås som at presens perfektum blir brukt der det i norsk er grammatikalsk å bruke preteritum. Det må riktignok understrekes at dette ikke et hyppig funn i datamaterialet.

En av fortidsmarkeringene analysert som «overforbruk av presens perfektum» er eksempel 1: «Og flere venner **fantes** som jeg **har blitt** kjent kjennt med tilfeldigvis, de som jeg **pleide** å treffe i café eller hjemme hos oss». Her virker det som informanten snakker om noe som er

fjernt i fortid, det vil si en tid som er avsluttet og ikke lenger relevant. Men ved å bruke presens perfektum «har blitt», kan det virke som dette er nært i fortid. I neste (under)setning bruker informanten imidlertid preteritumsformen «pleide». Det gjør at det i en og samme setning uttrykkes ulike temporale forhold, jamfør kapittel 2.2.1. Det er også interessant at informanten bak eksempelsetning 1 ikke bruker enten presens perfektum eller preteritum gjennom hele setningen. Da kan det synes som om valget av fortidsform er preget av usikkerhet eller tilfeldighet, en forklaringsmodell jeg kommer tilbake til.

Når det kommer til hva overforbruk av presens perfektum kan være et uttrykk for, synes det holdbart å analysere det som spor av *negativ transfer*, fordi informanten bruker presens perfektum også om fjern fortid (som er lov i tysk). Der det kan se ut som innlæreren griper til morsmålsstrukturene, oppstår også grammatikalske avvik på målspråket. Det er også nødvendig å ta i betraktning at andrespråksinnlærere (uavhengig av morsmål) har utstrakt bruk av hjelpeverb (Kristin Melum Eide, personlig kommunikasjon, 2021). At den sammensatte tempusformen *med* hjelpeverb i enkelte tilfeller velges, må derfor ikke nødvendigvis tolkes som transfer, men kan forstås som uttrykk for et trekk hos andrespråksinnlærere generelt.

Her er det også nødvendig å påpeke at dersom datamaterialet hadde bestått av muntlige, transkriberte tekster, hadde tekstene kanskje vært preget av presens perfektum i større grad (dersom innlærerne hadde overført at presens perfektum preger tysk muntlig språk, jamfør kapittel 2.3.2). Da kunne man kanskje forventet å finne flere fortidsformer som gir tolkningen «nær fortid» i norsk, der «fjern fortid» er tiltenkt. Men som det blir tydelig i neste kapittel, preges tekstene i større grad av at preteritumsformer blir brukt om nær fortid.

5.2.2 Preteritum for presens perfektum

I enkelte av eksemplene bruker informantene det som kan kalles preteritum for presens perfektum. Der det i norsk er grammatikalsk å bruke presens perfektum fordi hendelsen foregår i nær fortid, brukes i stedet preteritumsformen.

Dette kan analyseres som tilfeller av såkalt «hyperkorreksjon», som vil si at informanten er så bevisst på at det i norsk brukes mye preteritum og som følge overgeneraliserer preteritumsbruken. Som man ser i kapittel 4.1, er nettopp feil bruk av preteritum (som vil si at presens perfektum skulle ha vært brukt) den hyppigste feilen. Et eksempel på dette ser man i

setning 5, der informanten skriver: «I de siste måneder **lærte** jeg mer og mer om norsk kultur og jeg **ble** mer interessert i dem. (...) De fleste jeg **ble** kjent med er så opptatt med kulturen av deres land (...)». Her ville det vært grammatikalsk å bruke presens perfektum i norsk fordi det er snakk om nær fortid.

Det at preteritum feilaktig brukes framfor presens perfektum må riktignok ikke kun forstås som *hyperkorreksjon*. En annen mulig årsak til at informanten velger preteritumsformene kan være at det i tysk er vanlig å bruke preteritum i skriftlig tekst (jamfør 2.3.2). Selv om disse tekstene ikke er formelle og saklige fagtekster, er de skriftlige tekster, og informanten kan ha brukt preteritumsformene fordi tekster i samme stil ville ha brukt det i tysk. Da synes dette som funn av negativ transfer, fordi informantene overfører regler i tysk som ikke gjelder i norsk (i norsk gjelder regelen om nær og fjern fortid i alle domener, det vil si både i tale og tekst). Men uavhengig av hva man forstår disse avvikene som, blir konsekvensen den samme som eksempelet analysert som «overforbruk av presens perfektum» - informanten overholder ikke skillet mellom «nær» og «fjern» fortid som gjelder i norsk.

5.2.3 Morfologiske feil

Så langt har jeg analysert de avvikende fortidsformene som syntaktiske feil. Det vil si at de har blitt analysert som strukturelle avvik, som oppstår når innlæreren griper til morsmålsstrukturene. Men det ser også ut som noen av avvikene kan forstås som morfologiske feil⁵. Det vil si at innlæreren sannsynligvis ikke har lagret korrekt ordform i sitt leksikon, og at feil oppstår av den grunn. En mulig forklaringsmodell er foreslått i sitatet under:

«Siden syntaksen og morfo-fonologien er adskilte moduler i den mentale grammatikken, kan de feilene som gjøres av andrespråksinnlærere, skyldes problemer på grensesnittene som oversetter mellom de ulike modulene» (Jin et al., 2015, s. 268).

Slike «grensesnittproblemer» kan man hevde kommer til syne i eksempel 3: «For ca. 10 år siden **fått** vi en ny medlemm (...)». Her kan det se ut som innlæreren tror partisippen «fått» er preteritumsformen. At innlæreren velger en enkel framfor en sammensatt tempusform er riktignok grammatikalsk, men valget av ordform resulterer i et leksikalsk avvik.

⁵ Disse har jeg ikke talt med som feil i analysen (fordi de ikke er grammatikalske avvik med hensyn til nær og fjern fortid).

5.2.4 Underproduksjon/unngåelse

En interessant faktor som foreløpig ikke har blitt tatt i betraktning, er det faktum at det generelt er få fortidsformer i de fleste tekstene. Dette kommer fram av skjemaene i kapittel 4.1. Tidligere har jeg tolket dette som et uttrykk for at informantene skriver om dagligdagse ting, som man normalt skriver om i presens. En alternativ forklaringsmodell er at informantene unngår å bruke fortidsformer fordi de er bevisst på feilene som kan oppstå. Da preges tekstene av underproduksjon, alternativt unngåelse, av fortid. Dette gjør det noe vanskeligere å si noe om innlærerne behersker skillet mellom nær og fjern fortid, eller om mellomspråket deres er preget av transfer fra morsmålet.

5.2.5 Usikkerhet og tilfeldighet

I tillegg til at innlærerne kanskje unngår å produsere fortidsformer, virker det også som noen av eksemplene er preget av usikkerhet/tilfeldighet. I noen tilfeller, som i eksempel 1 (jmfør kapittel 5.2.1), ser det ut som valg av presens perfektum eller preteritum i enkelte tilfeller skjer tilfeldig.

Men i andre tilfeller, som man særlig kan observere i eksempel 2 «På @navn skole **møtte har jeg møtt** (...)), kan valget av fortidsform i stedet være preget av usikkerhet. Det kan videre være et tegn på at innlæreren ikke har et utviklet «filter» som sorterer bort den ugrammatikalske fortidsformen. I så måte ser det derfor ut som h*n ikke i full utstrekning behersker skillet mellom nær og fjern fortid. I andre tilfeller virker det også som valget av fortidsform er preget av usikkerhet, men det er også valgt feil form med hensyn til hvilken syklus hendelsen foregår i. Et eksempel på dette er setning 3 «Gjennom alle tider **lagte fant fantes** det hierarkier som bygger opp på det ene eller andre». Her skulle formen «har funnes» vært brukt.

5.3 Analyse og diskusjon av skjemaene: høyere kompetansenivå – mindre transfer?

Fram til dette punktet i oppgaven har jeg analysert eksempelsetningene. I analysen og diskusjonen av disse har jeg forsøkt å belyse hva slags typer feilmarkeringer som blir gjort, hvilke forklaringsmodeller man kan tillegge dem og om de kan skyldes transfer. I neste omgang blir det interessant å undersøke hvorvidt kompetansenivå har en innvirkning på antall fortidsfeil som blir gjort, og om disse skyldes transfer. Det kan være med på å belyse hvorvidt man belager seg mindre på morsmålsgrammatikken sin jo bedre man mestrer et andrespråk.

For å kunne diskutere dette kreves det imidlertid en grundigere redegjørelse av hva jeg forstår under *kompetansenivå* og betydningen for andrespråksinnlæring. Som det kort ble nevnt i oppgavens empiridel, forsøker jeg ikke å undersøke hver enkelt innlærers kompetanseutvikling. Da måtte jeg hatt tilgang til samtlige tekster fra hver informant som hadde blitt produsert på ulike stadier av norskinnlæringen. Hvis jeg hadde gjort det, hadde jeg gjort en undersøkelse i *virkelig tid*, som vil si å undersøke samme informant på ulike tidspunkt. Det jeg i motsetning *kan* gjøre, er å gjøre en undersøkelse i *tilsynelatende tid*. Det vil si at tiden ikke går, men at jeg velger ut et knippe informanter som representanter «sitt nivå». I så måte må jeg anta at informantene bak tekstene på h-nivå på et tidligere tidspunkt var på nivået innlærerne på s-nivå er nå. Det må også understrekes at *virkelig* og *tilsynelatende tid* i størst grad brukes om studier som undersøker informanter i ulike aldre (Jensen, 1999, s. 37), men det synes også overførbart til denne konteksten. I tillegg er det verdt å påpeke at jeg ikke tar hensyn til informantenes alder og når de begynte norskinnlæringen.

Hvis man i neste omgang ser på de to skjemaene, har h-tekstene 95 % korrekte fortidsmarkeringer, mens s-tekstene har 87 % korrekte fortidsmarkeringer. Dette kan indikere at informantene bak h-tekstene i gjennomsnitt mestrer fortidsbruk i større grad enn informantene bak s-tekstene. Med unntak av tre tekster med henholdsvis 75 %, 78 % og 83 % grammatikalske fortidsmarkeringer, har h-tekstene 100 % korrekt fortidsbruk. Til sammenlikning varierer resultatene fra s-tekstene i større grad, og særlig de to informantene med 50 % korrekt fortidsbruk utgjør nokså stort utslag.

Basert på resultatene jeg fikk i min analyse, kan det derfor se ut som spor av transfer i større grad preger s-tekstene enn h-tekstene. Dette gir noe grunnlag til å hevde at kompetansenivå faktisk spiller en rolle for hvor mye spor av transfer som finnes i mellomspråket til innlærerne. Men dette blir på mange måter også en litt for unyansert slutning å trekke. Som jeg diskuterte i kapittel 5.2, kan de ugrammatikalske fortidsmarkeringene tillegges ulike forklaringsmodeller. De feilmarkeringene som viser at presens perfektum er brukt om fjern fortid og at preteritum er brukt om nær fortid, er de tydeligste funnene av transfer. De illustrer at der en tysk morsmålsbruker ville brukt den ene formen, er det til sammenlikning i norsk avgjørende om hendelsen er nært eller fjern i fortid. Men de setningene og fortidsmarkeringene som krevde andre forklaringsmodeller, «morfologiske feil», «underproduksjon/unngåelse» og «usikkerhet/tilfeldighet», er på sin side ikke like entydige

funn av transfer. Det man uansett kan påstå, er at informantene bak s-tekstene har noe mer fortidsfeil enn informantene bak h-tekstene.

Det må også understrekes at s-tekstene, selv om de er kortere enn h-tekstene, generelt har flere fortidsmarkeringer per tekst. Dette gir en noe større risiko for ugrammatikalske markeringer. I tillegg vil de tekstene som for eksempel kun har to fortidsmarkeringer og der en av dem er feil, automatisk gir en feilskår på 50 %. Dette er ikke nødvendigvis representativt for informantens fortidsbruk. Det viser altså at det er vanskelig å påvise en direkte korrelasjon mellom kompetansenivå og transfer/beherskelse av norske fortidsregler.

Når det gjelder kompetansenivå og funn av transfer, må det også understrekes at alle andrespråkstekstene som utgjør datamaterialet i denne oppgaven er produsert av innlærere på høyt språklig nivå. Alle informantene kommuniserer svært godt på sitt S2 og har bestått tester på høyt nivå. Det vil si at ingen av informantene er i «startfasen» av språkinnlæringen. Som det blir påpekt av Åfarli (2015) produserer S2-innlærere særlig i «første fase av innlæringsprosessen» setninger som er preget av morsmålet (s. 69). Det at jeg ikke har noen informanter i denne fasen, gjør også at jeg får et veldig begrenset sammenlikningsgrunnlag når det gjelder kompetansenivå.

6 Konklusjon

Problemstillingen min for denne oppgaven har vært: «Nær eller fjern fortid? Spor av transfer i tyske innlæreres norske mellomspråk».

Jeg har, med utgangspunkt i teorien om nær og fjern fortid i norsk, undersøkt hvorvidt dette skillet overholdes i tekster produsert av informanter med tysk som morsmål og hvorvidt de overfører sine egne morsmålsstrukturer (transfer).

Selv om det er vanskelig å trekke tydelige konklusjoner, synes det holdbart å hevde at det finnes spor av transfer i flere av informantenes mellomspråk. Men i de aller fleste tilfeller er skillet mellom nær og fjern fortid overholdt. Det ser man på den relativt høye skåren de fleste informantene har fått når det gjelder antall grammatikalske fortidsmarkeringer. I de tilfellene de riktignok har avvikende målspråksstrukturer, har jeg analysert dem som følgende typer feil: overforbruk av presens perfektum, preteritum for presens perfektum (herunder

hyperkorreksjon), morfologiske feil, underproduksjon/unngåelse og usikkerhet/tilfeldighet. Blant disse er det særlig preteritum for presens perfektum og overforbruk av presens perfektum som er de klareste funnene av transfer.

Jeg har også undersøkt sammenhengen mellom kompetansenivå og transfer. Det vil si om informantene har færre spor av transfer og større beherskelse av norske fortidsregler jo høyere språklig nivå de har. Også her er det vanskelig å gi klare svar, men det kan virke som informantene bak s-tekstene i noe større grad belager seg på morsmålsstrukturene sine, og at kompetansenivå kan ha betydning. Det er riktignok mange faktorer som gjør at dette ikke er et veldig signifikant resultat, blant annet antall informanter og antall fortidsmarkeringer i tekstene.

7 Avslutning

Utgangspunktet for min bacheloroppgave var at jeg ble bevisst regelen som gjelder fortid i norsk, og at det faktisk er et skille mellom nær og fjern fortid. Det er en språklig regel man i norsk forholder seg til hele tiden, ofte mange ganger per setning, men som jeg aldri hadde lagt merke til. Det fikk meg til å bli fascinert over det morsmålsgrammatikken faktisk rommer og interessert i hvordan denne regelen tilegnes når norsk er andrespråk. Det har jeg forsøkt å belyse i min bacheloroppgave.

Hadde denne oppgaven hatt større omfang, skulle jeg gjerne inkludert et langt større datamateriale bestående både av skriftlige og transkriberte tekster og med større variasjon i kompetansenivå hos informantene. Men sett bort fra det, har arbeidet med denne oppgaven gitt meg interessante perspektiv på andrespråksinnlæring generelt og transfer spesielt. Viktigst har det vakt stor interesse for andrespråksinnlæring og gitt meg viktig innsikt for min framtidige jobb som norsklærer.

8 Referanser

- Eide, K. M. (2012). Om tempus og aspekt i norsk. I H-O. Enger, J.T Faarlund & K.I. Vannebo (Red.), *Grammatikk, bruk og norsk. Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen 15. april 2012* (s. 57-79). Oslo: Novus forlag.
- Eide, K. M. (2015). Tilegnelse av verbale kategorier. I K. M. Eide (Red.), *Norsk andrespråkssyntaks* (s. 135-189). Oslo: Novus forlag.
- Eide, K. M. (2021). *Den lille lure boka om språk og grammatikk*. Upublisert manuskript. NTNU, ISL.
- Eide, K. M. & Busterud, G. (2015). Kompetanse og performanse: kunnskap og produksjon. I K. M. Eide (Red.), *Norsk andrespråkssyntaks* (s. 19-54). Oslo: Novus forlag.
- Eide, K. M., & Fryd, M. (2021). Introduction. I K. M. Eide & M. Fryd (Red.), *The perfect volume: Papers on the perfect* (s. 1-42). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Jensen, K. (1999). *Språkendringsmønstre. En metodekritisk analyse av apokope i fauskedialekten*. Målbryting, 3. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Jin, F., Eide, K. M. & Busterud, G. (2015). Nyere andrespråksteorier. I K. M. Eide (Red.), *Norsk andrespråkssyntaks* (s. 241-283). Oslo: Novus forlag.
- Johannessen, J. B. (2003). Innsamling av språklige data: Informanter, introspeksjon og korpus. I J. B. Johannessen (Red.), *På språkjakt - problemer og utfordringer i språkvitenskapelig datainnsamling* (s. 133-171). Oslo: Unipub forlag.
- Reiten, H. (2015). *Tysk grammatikk* (4. utg.). Oslo: Aschehoug.
- Tenfjord, K., Hagen, J. E. & Johansen, H. (2009). Norsk andrespråskorpus (ASK) - design og metodiske forutsetninger. *NOA norsk som andrespråk*, 25(1), 52-81.
- Åfarli, T. A. (2015). UG-basert andrespråksteori og syntaktisk struktur. I K. M. Eide (Red.), *Norsk andrespråkssyntaks* (s. 59-93). Oslo: Novus forlag.

Korpora

Norsk andrespråskorpus. ASK Hovedkorpus. Universitetet i Bergen.

Norsk andrespråskorpus. ASK Korrektkorpus. Universitetet i Bergen.

9 Vedlegg

Vedlegg 1: «Ugrammatikalske fortidsmarkeringer + kvalitetssikring med feilkoder i ASK»

Antall ord (ikke medregnet forside, innholdsfortegnelse, tabeller, eksempelsetninger, referanser og vedlegg): 5030 ord

